



Fundusze Europejskie

Badania społeczne „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej, określonego w Terytorialnym Planie Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 w wybranych gminach województwa śląskiego z problemem społecznym i/ lub przestrzennym, które w największym stopniu dotknie proces przeobrażeń”



Fundusze Europejskie
dla Śląskiego



Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską



Województwo
Śląskie

Informacje na temat badania

- Badanie przeprowadzone zostało przez **Market Research World** z siedzibą w Gliwicach dla **Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego** w okresie od 5 września 2024 r. do 19 marca 2025 r.
- Badanie było **współfinansowane z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji** w ramach Priorytetu FESL.13 Fundusze Europejskie na Pomoc Techniczną FST Działanie FESL.13.01 Pomoc Techniczna FST.
- **Celem nadrzędnym badania była identyfikacja stopnia gotowości gmin będących w transformacji górniczej (z problemem społecznym i/ lub przestrzennym) na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej w kontekście realizacji celów TPST oraz wskazanie działań i narzędzi na rzecz usprawnienia tego procesu.**
- Badaniami objęto 7 gmin zlokalizowanych na terenie podregionów górniczych województwa śląskiego:, tj.: **Bieruń, Bytom, Jastrzębie-Zdrój, Mysłowice, Rudę Śląską, Rybnik i Zabrze.**

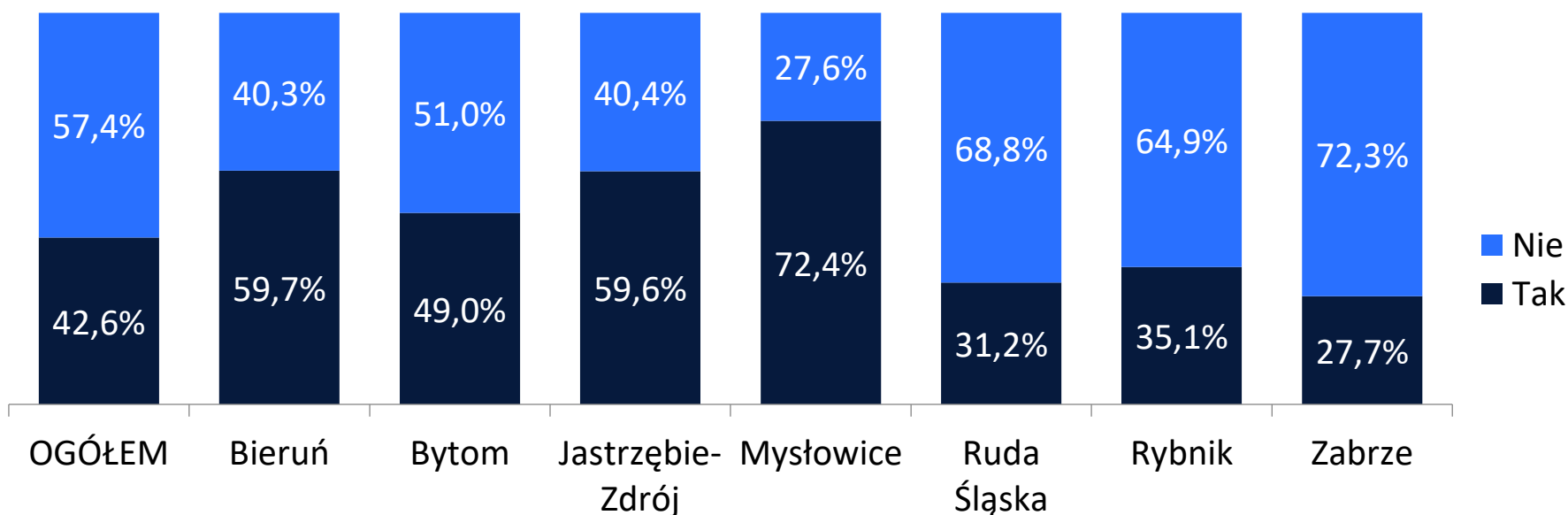
Informacje metodologiczne

Metoda	Wielkość próby	Charakterystyka próby
Analiza danych zastanych (desk research)	-	-
Bezpośrednie wywiady kwestionariuszowe wspomagane komputerowo (CATI)	2663 osób	Pełnoletni mieszkańcy 7 gmin w wieku produkcyjnym (około 380 osób z każdej gminy). Dobór próby z zachowanymi proporcjami ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, stan cywilny/ wielkość gosp. domowego i aktywność zawodową
Indywidualne wywiady pogłębione (IDI)	98 wywiadów	Przedstawiciele urzędu gminy, kadry zarządzającej PUP, kadry zarządzającej instytucji pomocy i integracji społecznej, górniczych/ okołogórniczych związków zawodowych, lokalnych organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw okołogórniczych, lokalnego samorządu gospodarczego i/ lub instytucji otoczenia biznesu
Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)	14 wywiadów	Przedstawiciele ww. podmiotów, w podziale na specjalizujących się w kwestiach gospodarczo-środowiskowych oraz w kwestiach społecznych

Kontakt z pojęciem „sprawiedliwa transformacja”

Pojęcie sprawiedliwej transformacji nie jest powszechnie znane wśród mieszkańców badanych gmin województwa śląskiego – spotkało się z nim 42,6% respondentów, przy czym istotnie rzadziej mieszkańcy Rudy Śląskiej, Rybnika i Zabrze (27,7-35,1%).

Czy słyszał/a Pan/i kiedykolwiek o sprawiedliwej transformacji? Mówimy tu o zmianach w gospodarce, społecznościach i środowisku związanych z wygaszaniem kopalń, o ich wpływie na codzienne życie, pracę i otoczenie.

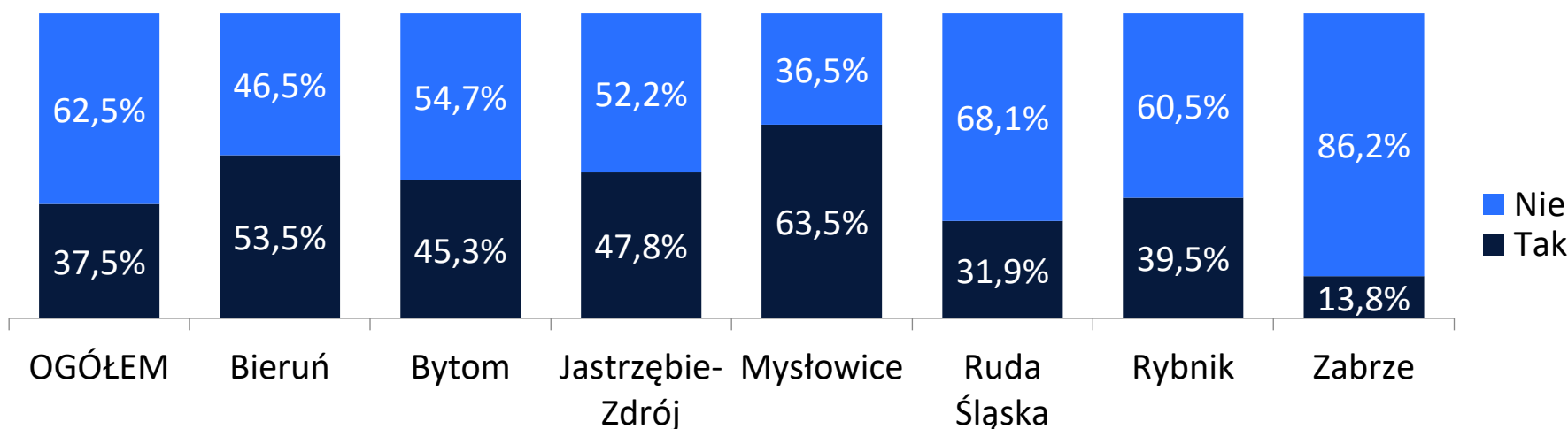


Pojęcie sprawiedliwej transformacji kojarzy się mieszkańcom badanego obszaru przede wszystkim ze zmianami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi (47,9%) oraz z polityką Unii Europejskiej (38%).

Postrzeganie przyczyn transformacji

Niewiele ponad 1/3 mieszkańców gmin objętych badaniem posiada wiedzę o powodach przeprowadzania transformacji (37,5%). Najrzadziej wiedzę taką deklarują mieszkańcy Zabrze (13,8%), a najczęściej mieszkańcy Mysłowic (63,5%).

Czy wie Pan/i, dlaczego przeprowadzana jest transformacja?



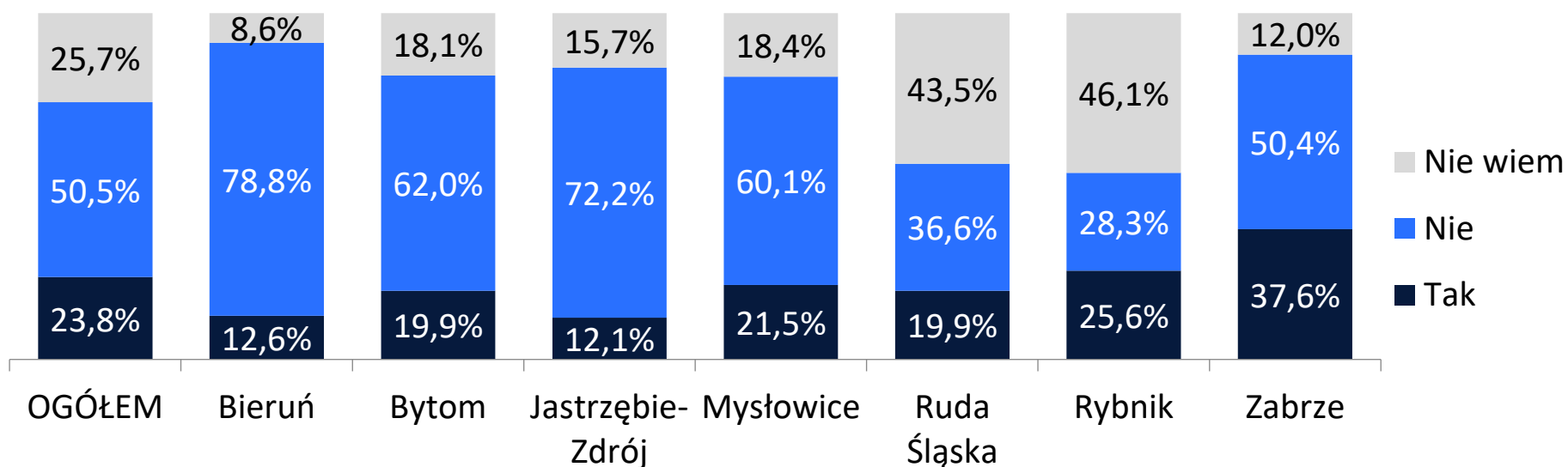
Posiadanie wiedzy o przyczynach transformacji istotnie częściej deklarują **mężczyźni** (44,5% vs 30,5% wśród kobiet), **osoby w wieku 55+** (41,8% vs 30,6 wśród osób poniżej 25 lat) oraz **osoby z wykształceniem średnim lub wyższym** (ponad 40% vs 30% wśród pozostałych).

Za **główną przyczynę obecnej transformacji mieszkańcy zdecydowanie najczęściej uznają politykę Unii Europejskiej** (56,5%). Ponad 40% z nich **upatruje przyczyn również w ociepleniu klimatu oraz w dostępie do taniej, ekologicznej energii**. Co trzeci mieszkaniec uważa, że transformacja powodowana jest interesami finansowymi dużych korporacji.

Poparcie dla procesu odchodzenia od paliw kopalnych

Niespełna 1/4 mieszkańców uważa, że proces odchodzenia od węgla, gazu i ropy naftowej jest słuszny (23,8%). Opinii przeciwnych jest dwukrotnie więcej (50,5%). Ponad 70% mieszkańców Bierunia oraz Jastrzębia-Zdroju nie uważa odchodzenia od paliw kopalnych za słuszne.

Czy Pana/i zdaniem proces odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej jest słuszny?



Mężczyźni istotnie częściej niż kobiety uważają, że proces odchodzenia od paliw kopalnych nie jest słuszny (54,1% vs 47%). **Osoby poniżej 25 r.ż.** istotnie częściej nie mają sprecyzowanej opinii na ten temat (38,4% vs 22,2%-27,0% w pozostałych grupach).

Zmiany w gminach dostrzegane przez mieszkańców

Zdecydowana większość mieszkańców dostrzega w swoim mieście działania nakierowane na termomodernizację budynków (83,5%) oraz wymianę źródeł ciepła w domach na panele/pompy ciepła (80,1%).

Mniej niż połowa mieszkańców zauważa tworzenie firm/ inwestycji/ miejsc pracy w swoim mieście (47,6%) oraz zagospodarowanie terenów przemysłowych i pogórnich (42,5%).

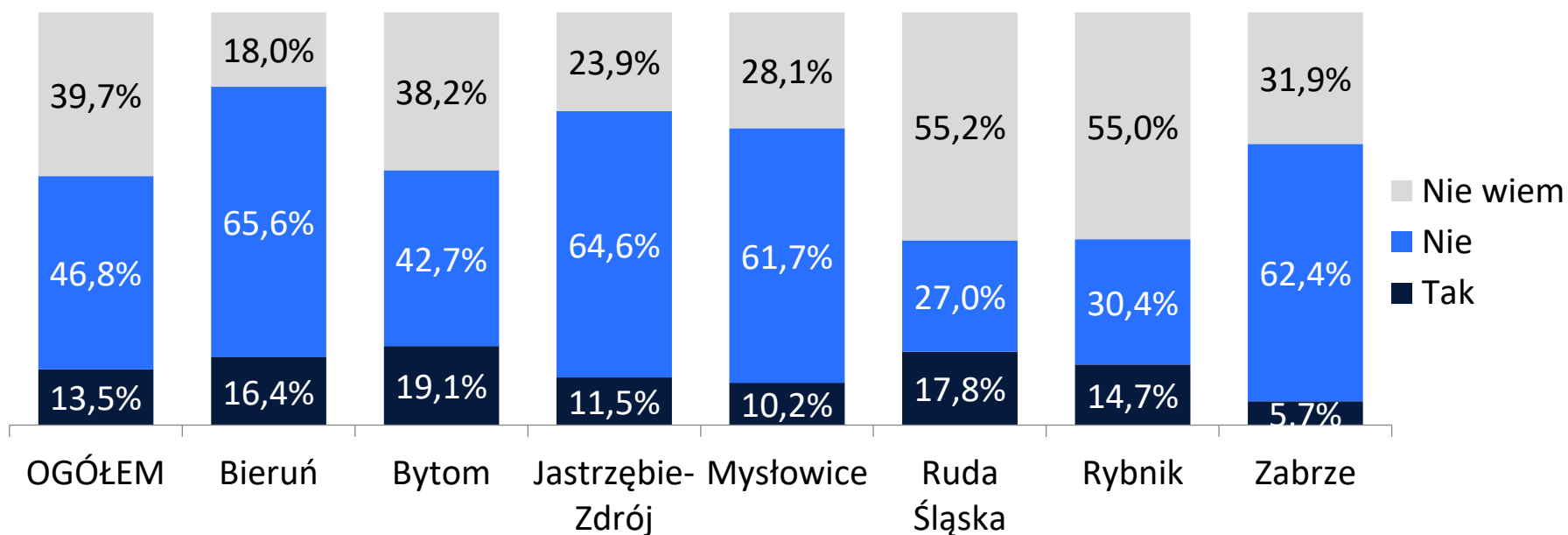
Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następujących zjawiskach?



Ocena przygotowania gmin na proces zamykania kopalń

Tylko 13,5% respondentów uważa, że społeczność lokalna i lokalne instytucje są odpowiednio przygotowane do zmian związanych z zamykaniem kopalń na ich terenie, z kolei 46,8% dostrzega brak takiego przygotowania. Pozostałe osoby nie mają jednoznacznej opinii na ten temat (39,7%). W czterech miastach: Bieruń, Jastrzębie-Zdrój, Zabrze i Mysłowice wskaźnik odpowiedzi negatywnych przekracza 60%.

Czy Pana/i zdaniem gmina, w której Pan/i mieszka – instytucje i mieszkańcy – są odpowiednio przygotowani na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach?



Kopalnie węgla kamiennego, działające na terenie lub w okolicach badanych miast: Bieruń - KWK Piast-Ziemowit, Bytom - KWK Bobrek-Piekary /Węglkokoks Kraj/, Zakład Górniczy EKO-PLUS Sp. z o.o., Mysłowice - KWK Mysłowice-Wesoła, Ruda Śląska - KWK Ruda Ruch Halemba, Ruch Bielszowice, Rybnik - KWK ROW Ruch Chwałowice, Jastrzębie-Zdrój - KWK Borynia-Zofiówka-Bzie, Zakład Wsparcia Produkcji, Zabrze - SRK S.A. Oddział KWK Makoszowy, KWK Sośnica w Gliwicach.

Zmiany obserwowane w gminach

Mieszkańcy badanych gmin popierają w największym stopniu takie działania przygotowawcze jak: dopłaty do wymiany źródeł ciepła w domach na bardziej ekologiczne oraz współpracę kopalń, samorządu i inwestorów na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy. W najmniejszym stopniu utożsamiają przygotowania z wprowadzaniem elektrycznych/ wodorowych środków transportu publicznego oraz budową ścieżek rowerowych.

Jak Pana/i zdaniem powinno wyglądać to przygotowanie? Proszę o ocenę poniższych działań przygotowawczych w stosunku do Pana/i miasta.



Średnia ocen na skali 1-5 pkt, gdzie 1 = zdecydowanie nie popieram, a 5 = zdecydowanie popieram.

Zagrożenia zidentyfikowane przez uczestników wywiadów

- **Utrata miejsc pracy** i wzrost bezrobocia oraz **brak alternatywnych miejsc pracy** (o podobnym poziomie wynagrodzeń i podobnych warunkach pracy);
- **Obniżenie standardu życia**, w tym zmniejszenie dochodów, utrata świadczeń i przywilejów, popadanie w uzależnienia/ choroby (np. alkoholizm, depresja);
- **Emigracja ludności** (wzmacniająca depopulację) związana z brakiem perspektyw podjęcia atrakcyjnego zatrudnienia na terenie gminy zamieszkania;
- **Opór społeczny** wobec zmian;
- **Wzrost kosztów energii i brak pewności dostaw energii** (brak alternatywnych źródeł);
- Nieprzemysłane i zbyt szerokie podejście do likwidowania zakładów, które spowodować może **braki surowców niezbędnych do produkcji innych dóbr**;
- **Problemy z zagospodarowaniem terenów** przemysłowych/ pogórnich;
- **Problemy finansowe gmin** związane z utratą wpływów do budżetu podatków z zamkniętych zakładów oraz ponoszenia kosztów usuwania szkód górniczych;
- **Brak koordynacji działań i rzeczywistej współpracy** między różnymi podmiotami, które powinny być zaangażowane w proces transformacji.

Szanse zidentyfikowane przez uczestników wywiadów

- **Poprawa jakości powietrza** i związane z tym korzyści zdrowotne;
- **Zmiana sposobu myślenia o produkowaniu, magazynowaniu i wykorzystywaniu różnych źródeł energii**, związana z dążeniem do jak najmniejszego zużycia oraz do odzyskiwania jak największej ilości energii/ciepła na wszystkich etapach procesu;
- **Możliwość wykorzystania dużych środków unijnych** na dokonywane przeobrażenia, zarówno w odniesieniu do infrastruktury gminnej, jak i prywatnej;
- **Zwiększenie niezależności energetycznej oraz obniżenie cen energii;**
- **Przyciągnięciu inwestorów** i rozwój nowych, ekologicznych gałęzi gospodarki;
- **Wykorzystanie infrastruktury pokopalnianej do produkcji zielonej energii i ciepła;**
- **Wykorzystanie zasobów wody gruntowej**, do której dostęp daje infrastruktura pokopalniana;
- **Rzeczony nowych kierunków kształcenia** – dopasowanych do potrzeb rynku pracy i zwiększających chęć młodego pokolenia do pozostania we własnej gminie;
- **Pobudzenie przedsiębiorczości i rozwój małych firm.**

Stopień przygotowania gmin na zmiany

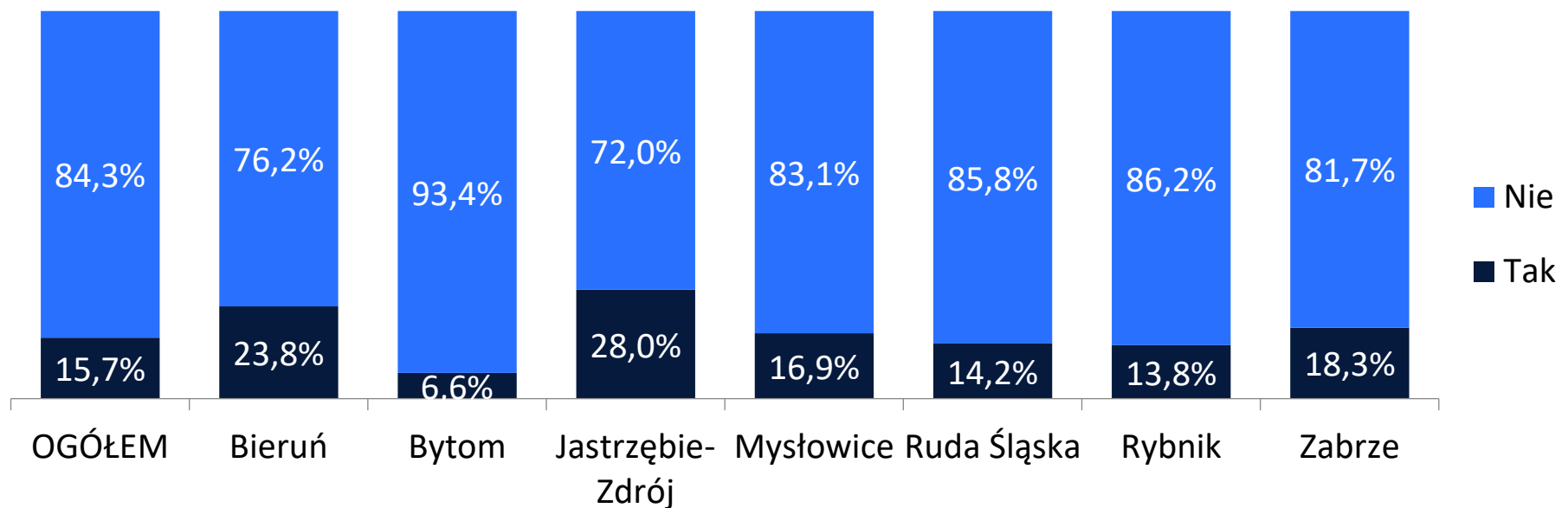
Zdaniem uczestników wywiadów mieszkańcy nie mają pełnej świadomości nadchodzących zmian związanych z wygaszaniem kopalń, a wielu wciąż nie wierzy w realność tego procesu. Aby uniknąć negatywnych skutków procesu transformacji postulowano:

- Długofalowe planowanie procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej;
- Prowadzenie dialogu i konsultacji społecznych z mieszkańcami;
- Sprawne, proste, spójne i zgodne z prawdą komunikowanie mieszkańcom i przedsiębiorcom informacji o procesie. Brak harmonogramu rodzi chaos, strach i demobilizuje ludzi;
- Inwestycje w edukację w nowych, przyszłościowych zawodach, w tym w zawodach związanych z transformacją energetyczną – na poziomie średnim i wyższym;
- Objęcie osób odchodzących z górnictwa i sektora okołogórniczego programami przekwalifikowania, powiązаныmi ze wsparciem psychologicznym i doradczym;
- Szeroka i rzeczywista współpraca władz lokalnych z sektorem biznesu, NGO i podmiotami odpowiedzialnymi za infrastrukturę energetyczną, ciepłowniczą itp.;
- Inwestycje w infrastrukturę – rozbudowa infrastruktury, w tym sieci ciepłowniczej, energetycznej i transportowej;
- Systemowe rozwiązywanie kwestii źródeł ogrzewania w budynkach indywidualnych oraz termomodernizacji tych budynków;
- Przyciąganie i wspieranie rozwoju firm o profilu niezwiązanym z górnictwem;
- Zagospodarowanie terenów przemysłowych;
- Wsparcie finansowe – możliwość pozyskiwania środków finansowych z różnych źródeł.

Obawy o utratę pracy

Obawy o przyszłość zawodową i utratę pracy w związku z zamykaniem kopalń nie są powszechne, ale nie są też marginalne – zgłosiło je 15,7% mieszkańców. Najbardziej obawy takie odczuwają mieszkańcy Bytomia (6,6%), a najczęściej mieszkańcy Jastrzębia-Zdroju (28,0%) oraz Bierunia (23,8%).

Czy obawia się Pan/i, że po zamknięciu pobliskiej kopalni może Pan/i stracić pracę? (odpowiadają osoby pracujące)

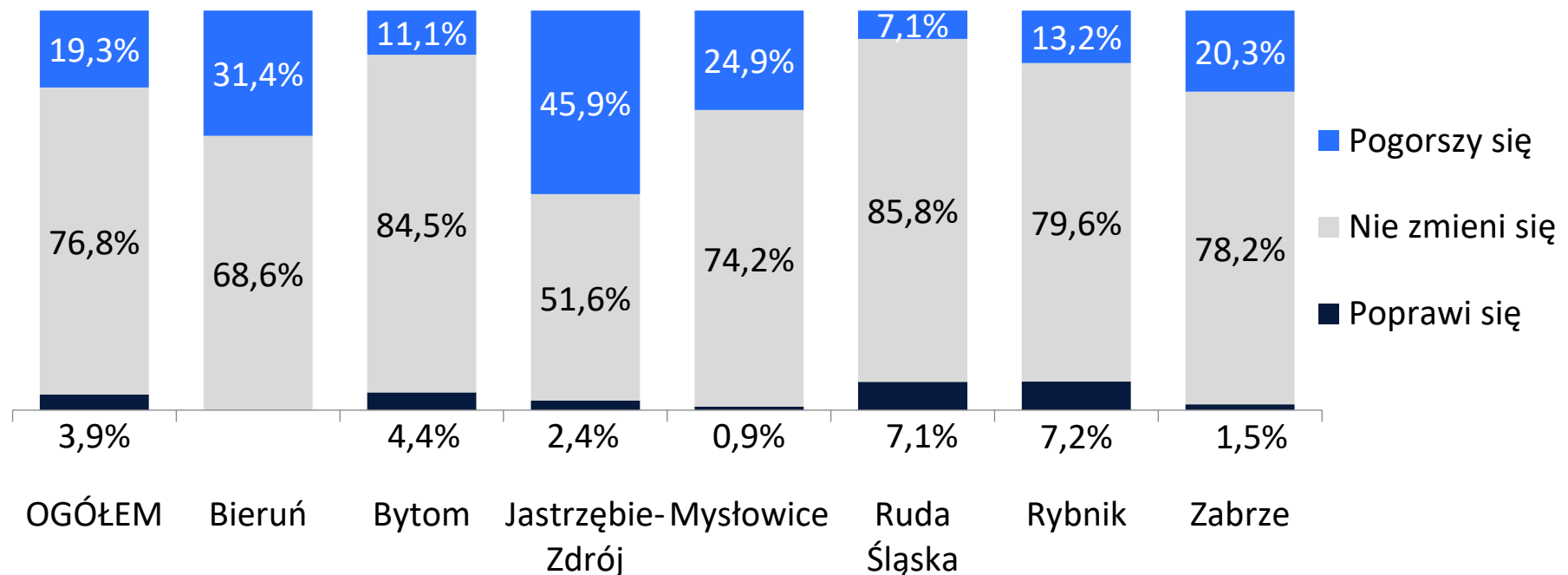


Obawy o utratę pracy w wyniku zamknięcia pobliskiej kopalni wyrażają częściej mężczyźni (21,2%) niż kobiety (9,8%). Obawy słabną wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia (od 28,6% wśród osób z wykształceniem podstawowym po 11,5% wśród osób z wykształceniem wyższym).

Wpływ zamykania kopalń na sytuację materialną mieszkańców

3/4 respondentów uważa, że po zamknięciu kopalń ich sytuacja materialna nie ulegnie zmianie (76,8%), jednak wśród pozostałych mieszkańców przeważają osoby, które bardziej spodziewają się pogorszenia sytuacji (19,3%), niż jej poprawy (3,9%).

Czy Pan/i uważa, że po zamknięciu kopalni Pana/i sytuacja materialna poprawi się, pogorszy się czy nie ulegnie zmianie? (odpowiadają osoby pracujące)



Kierunki zagospodarowania terenów pogórnich

Główne kierunki zagospodarowania terenów pogórnich zidentyfikowane podczas rozmów z uczestnikami wywiadów:

1. Przekształcanie otwartych terenów w przestrzeń rekreacyjną dostępną dla mieszkańców. Tworzenie terenów rekreacyjnych, parków i ścieżek rowerowych;
2. Przygotowanie terenów i infrastruktury pod nowe inwestycje, strefy przemysłowe, inkubatory przedsiębiorczości;
3. Wykorzystanie terenów i infrastruktury do wytwarzania zielonej energii (elektrycznej i ciepłej);
4. Przekształcanie budynków kopalni w obiekty kulturalne, muzealne, edukacyjne, a nawet handlowe i usługowe z zachowaniem ich zabytkowego charakteru.

Problemy z zagospodarowaniem terenów pogórnich

- Nieuregulowany status prawny nieruchomości i długotrwały proces przekazywania własności gminom;
- Problem barier prawnych ograniczających możliwości wykorzystania przejmowanego przez gminy mienia pogórnich (zablokowanie majątku pokopalnianego przepisami o pomocy publicznej);
- Generowanie dużych kosztów dla gminy w związku z koniecznością utrzymania infrastruktury pogórnich przekształconej na obiekty rekreacyjne i kulturalne;
- Ograniczone możliwości wykorzystania wielu terenów ze względu na aktualne i potencjalne szkody górnicze oraz ruchy gruntu;
- Występowanie hałd, z których część jest wciąż aktywna termicznie albo skażona;
- Utrudniona i czasochłonna współpraca z różnymi stronami procesu transformacyjnego, a szczególnie z przedsiębiorstwami infrastrukturalnymi;
- Zmiany w regulacjach prawnych dotyczących energetyki, OZE i zagospodarowania przestrzennego, które utrudniają planowanie długoterminowe, a często podważają sensowność wcześniej podjętych działań;
- Wysokie koszty i długi czas trwania rekultywacji terenów pogórnich.

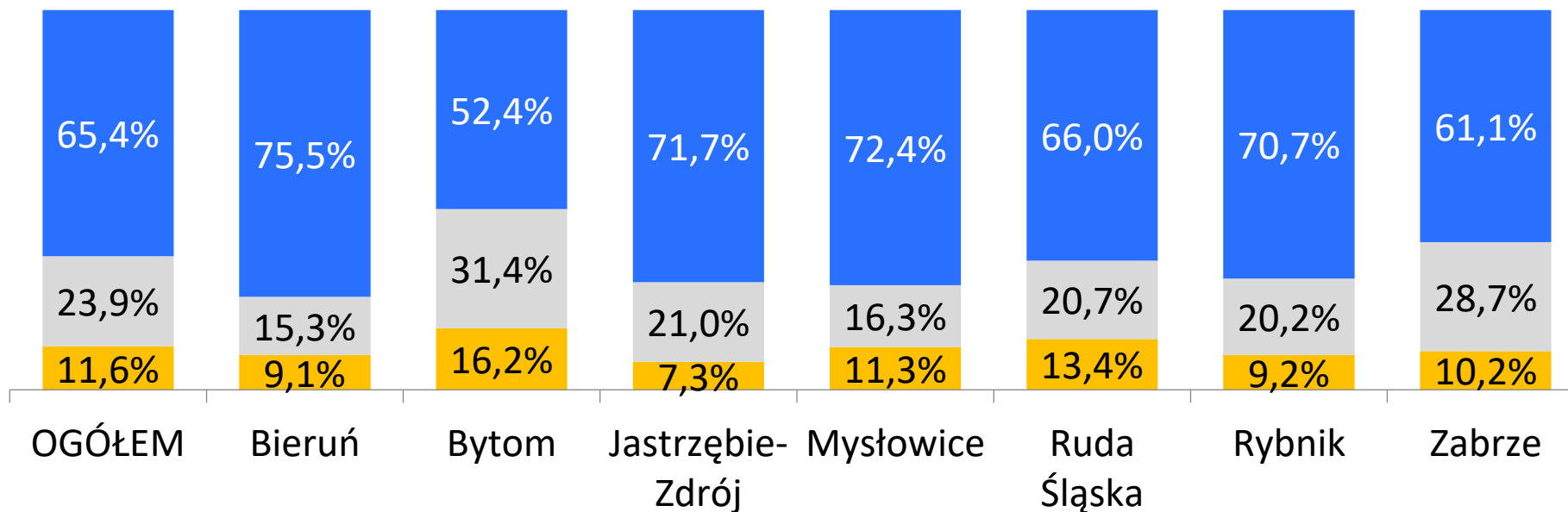
Działania zwiększające atrakcyjność gminy dla inwestorów

- Inwestowanie w rozwój infrastruktury technicznej i energetycznej, by zapewniać dobrej jakości tereny pod lokowanie inwestycji;
- Poprawa współpracy z państwowymi przedsiębiorstwami infrastrukturalnymi (wodociągi, energetyka, gazownictwo itp.), przy wsparciu władz wojewódzkich lub krajowych;
- Monitorowanie potrzeb i modyfikowanie oferty edukacyjnej (głównie szkół średnich) zgodnie z trendami na rynku pracy z uwzględnieniem lokalnej specyfiki tego rynku;
- Dywersyfikacja firm/inwestorów ze względu na wielkość firm: przyciąganie dużych inwestorów, ale jednocześnie wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw poprzez różnego rodzaju programy i inicjatywy, w tym tworzenie atrakcyjnych stref ekonomicznych i inkubatorów przedsiębiorczości;
- Dywersyfikacja firm/inwestorów ze względu na branże – rozwój zarówno nowoczesnych technologii i IT, jak i przemysł u lekkiego;
- Zapewnienie ulg i innych zachęt finansowych przyciągających nowych inwestorów, co powinno zostać zagwarantowane na poziomie krajowym, tak by preferencyjne warunki dla biznesu nie uderzały w budżety gmin.

Wizja miasta po zamknięciu kopalń

2/3 mieszkańców uważa, że ich miasto po zamknięciu pobliskiej kopalni będzie gorszym miejscem do życia niż obecnie (65,4%), a tylko 11,6% uważa, że stanie się miejscem lepszym. Na tle pozostałych miast wyróżniają się bardziej pozytywne opinie mieszkańców Bytomia.

Jak Pana/i zdaniem będzie wyglądała Pana/i miasto po likwidacji pobliskiej kopalni?

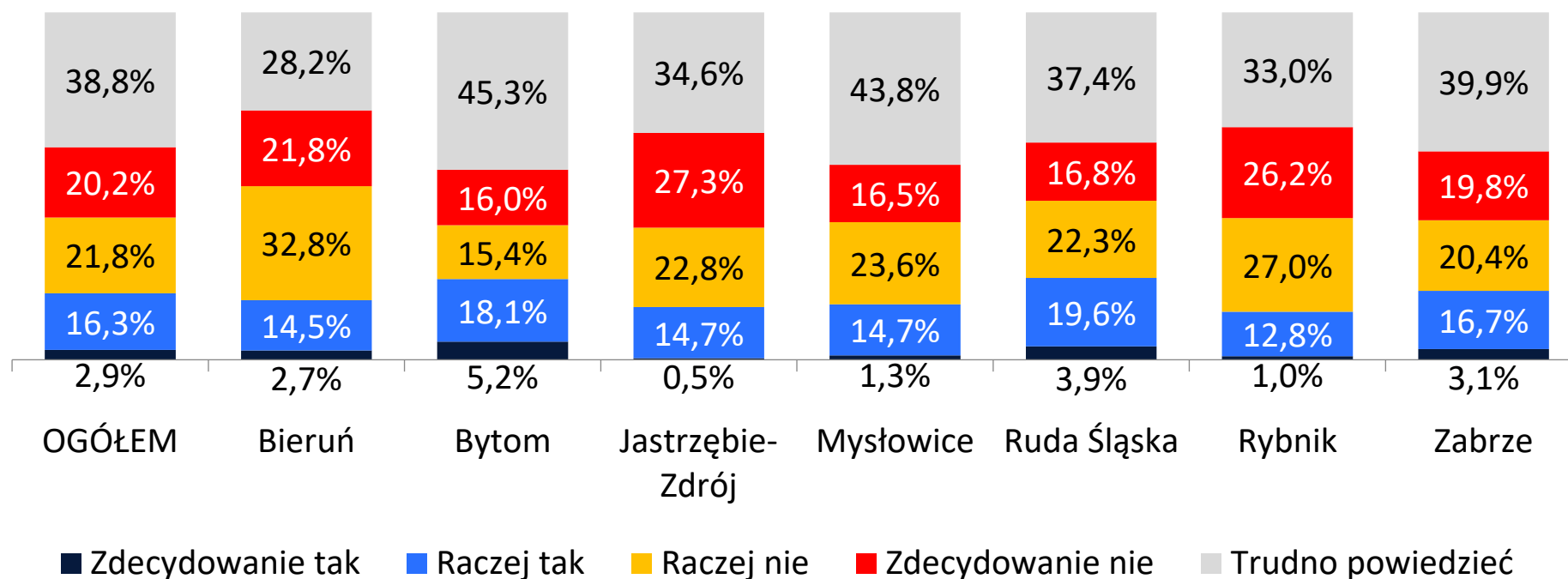


- Będzie to miejsce gorsze do życia niż obecnie
- Nic się nie zmieni, gmina będzie wyglądała tak jak w obecnie
- Będzie to miejsce lepsze do życia niż obecnie

Wiara w powodzenie sprawiedliwej transformacji

Co piąty mieszkaniec badanych gmin uważa, że sprawiedliwa transformacja może się udać w jego mieście (19,2%), natomiast 42% uważa, że tak się nie stanie (w tym 20,2% wyraża ten pogląd w sposób zdecydowany). Najwyższy wskaźnik mieszkańców niewierzących w sprawiedliwą transformację stwierdzono w Bieruniu (54,6%) oraz w Rybniku (53,2%).

Proszę powiedzieć, czy Pan/i wierzy, że sprawiedliwa transformacja w Pana/i mieście może się udać

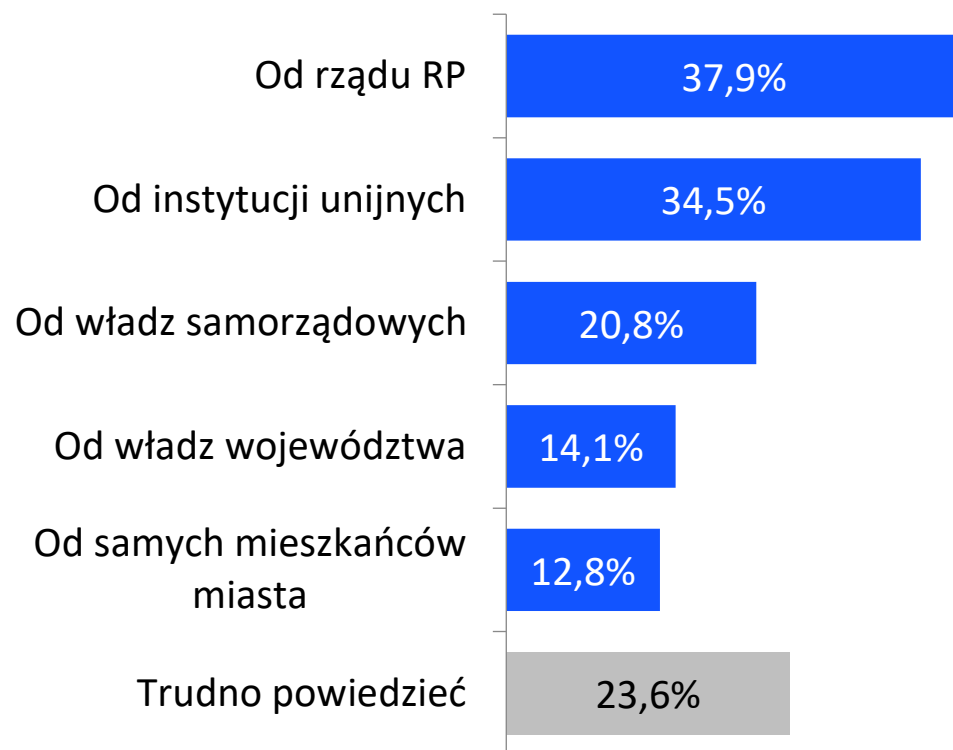


Euroentuzjaści istotnie częściej niż **eurosceptycy** wyrażają wiarę w to, że transformacja w ich miejscu zamieszkania może się udać (25,1% vs 6,6%).

Podmioty mające wpływ na sukces transformacji

Źródeł ewentualnego sukcesu transformacji mieszkańcy nie upatrują na poziomie lokalnym, lecz przede wszystkim w działaniach rządu polskiego (37,9%) oraz instytucji unijnych (34,5%). **Tylko 12,8% respondentów uważa, że sukces transformacji zależy również od nich jako członków lokalnej społeczności.** Mieszkańcy Rudy Śląskiej istotnie rzadziej niż inni respondenci wskazują na czynniki lokalne, tj. mieszkańców i władze samorządowe.

Od kogo/od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji?



Osoby z wykształceniem wyższym częściej wskazują na rolę działań samych mieszkańców (16,5%), a także władz wojewódzkich (18,1%) i strony rządowej (45,8%). Osoby z wykształceniem podstawowym rzadko wyrażają przekonanie o możliwości wpływu mieszkańców miasta na powodzenie transformacji (5,4%); rzadziej niż inne grupy przypisują tę rolę rządowi RP (17,4%).

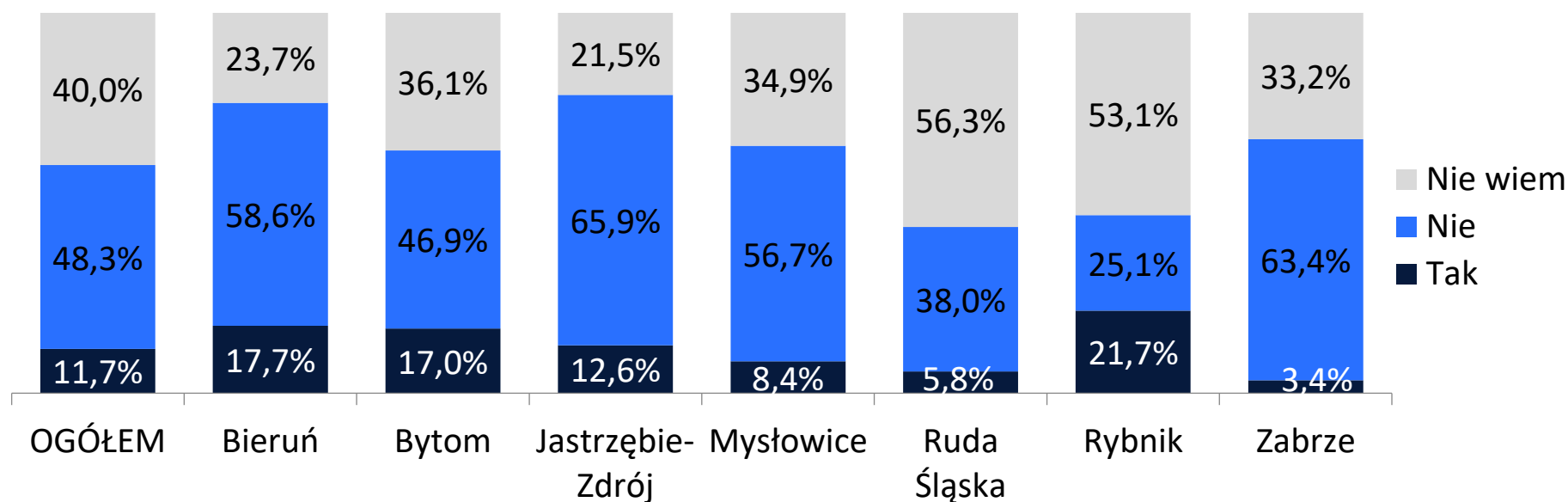
Kluczowe potrzeby samorządów w kontekście transformacji

- Zapewnienie zewnętrznego **wsparcia finansowego**
- Usprawnienie **współpracy z dużymi spółkami infrastrukturalnymi**
- Lepsze **zaplanowanie i zapewnienie większej przewidywalności procesu transformacji.**
- **Respektowanie stanowiska gmin górniczych** na poziomie centralnym
- **Ulepszenie ram prawnych** regulujących dziedziny powiązane z transformacją, tzn. likwidacja przepisów niekorzystnych dla gmin, eliminacja luk prawnych oraz zwiększenie stabilności i przejrzystości przepisów, przede wszystkim w następującym zakresie:
 - usprawnienie procesu przejmowania gruntów pokopalnianych przez samorządy lokalne, tak by procesy te trwały krócej i nie rodziły zobowiązań finansowych po stronie samorządu lokalnego,
 - uregulowanie odpowiedzialności za szkody górnicze i zasad ponoszenia kosztów związanych np. z koniecznością utrzymania infrastruktury funkcjonującej nawet po zamknięciu kopalń (np. przepompowni),
 - uwolnienia możliwości przeznaczenia nieruchomości pogórnich na cele komercyjne i zapewnienie samorządom lokalnym możliwości decydowania o sposobie zagospodarowania tych terenów,
 - uelastycznienia zasad przyznawania i rozliczania środków unijnych na transformację, gdyż obecnie są one odstraszaające dla wielu samorządów.

Informowanie o zamykaniu kopalń przez Urząd Miasta

11,7% respondentów deklaruje, że Urząd Miasta przekazywał mieszkańcom informacje na temat sytuacji kopalń i skutków ich zamykania – wskaźnik odpowiedzi negatywnych jest czterokrotnie wyższy (48,3%). Przekazywanie takich informacji najczęściej potwierdzają mieszkańcy Rybnika (21,7%), natomiast w Zabrze wskaźnik ten wynosi zaledwie 3,4%.

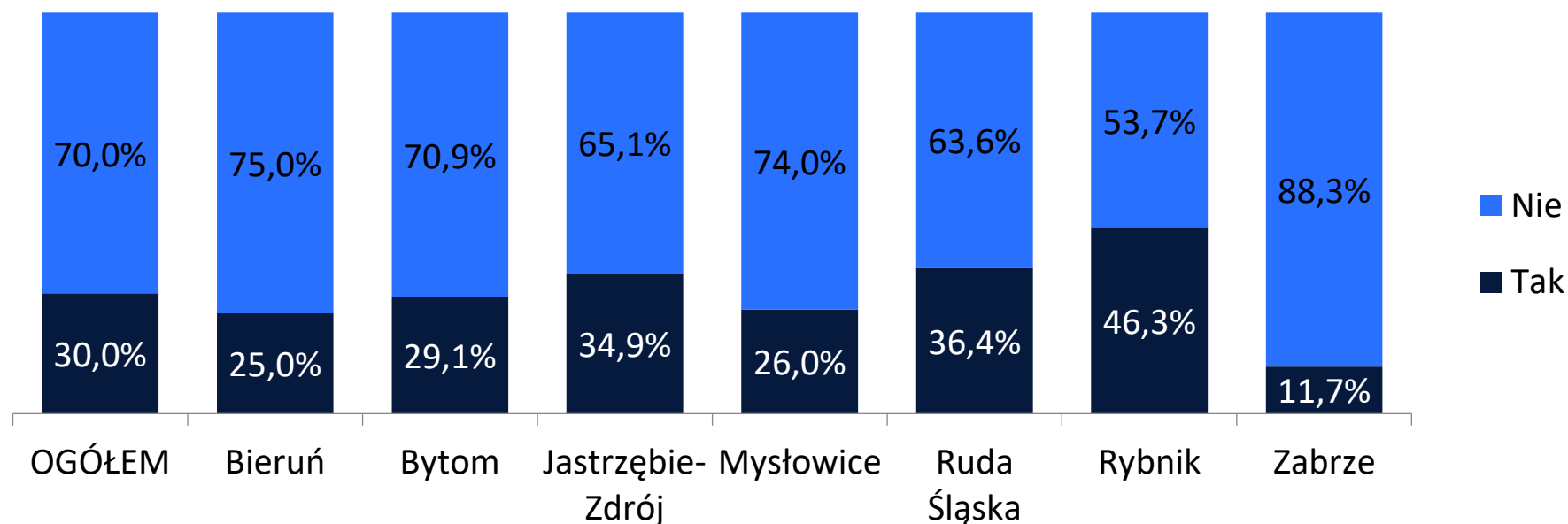
Czy tutejszy Urząd Miasta przekazywał kiedykolwiek mieszkańcom informacje na temat sytuacji kopalń i/ lub skutków ich zamykania dla gminy?



Zainteresowanie mieszkańców informacjami

Tylko 30% mieszkańców wyraża zainteresowanie pozyskaniem informacji na temat planowanych zmian transformacyjnych w swoim mieście. Istotnie częściej informacji takich oczekują mieszkańcy Rybnika (46,3%) niż pozostałych miast, a zdecydowanie najrzadziej – mieszkańcy Zabrze (11,7%).

Czy chciałby Pan/i dowiedzieć się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w Pana/i mieście i okolicach?



Rodzaj oczekiwanych informacji i sposoby ich przekazywania

W jaki sposób urząd miałby przekazywać te informacje?

Jakie informacje chciałby /aby Pan/i uzyskać?



Główne wnioski z badania

- 1. Pojęcie „sprawiedliwa transformacja”** jest rozumiane przede wszystkim jako zmiana, która uwzględnia interesy wielu grup społecznych i zawodowych oraz równomiernie rozkłada koszty na całe społeczeństwo i różne branże gospodarki. Realizowana jest przy współudziale osób, których dotyczy i szacując aktualne koszty uwzględnia korzyści, które w efekcie odczują przyszłe pokolenia.
- 2. Poziom wiedzy mieszkańców na temat procesu sprawiedliwej transformacji**, w tym zrozumienie przyczyn tego procesu i znajomość działań, które na ten proces się składają, jest **nadal dość niski**, co przekłada się na ograniczone poparcie mieszkańców badanych gmin dla działań transformacyjnych, a szczególnie dla zamykania kopalń (procesu dekarbonizacji).
- 3. Transformacja energetyczna kojarzona jest przede wszystkim z zamykaniem kopalń i zastępowaniem energii produkowanej na bazie węgla – zielonymi źródłami energii.** Definiowanie tego procesu budzi bardzo powszechne wątpliwości dotyczące tego, że rezygnuje się z wydobycia węgla bez uprzedniego zapewnienia alternatywnych i „własnych” źródeł energii (niepowodujących uzależnienia gospodarczego kraju od innych państw). Powiązane jest to z brakiem jasnej i stabilnej polityki energetycznej na poziomie państwa, co utrudnia konsekwentne i efektywne działania na szczeblu lokalnym, ale też na poziomie indywidualnych gospodarstw domowych (wybór odpowiedniego źródła ogrzewania domów).
- 4. Doświadczenia związane z gwałtownymi przeobrażeniami transformacyjnymi, przeprowadzonymi w województwie śląskim w latach 90. są przyczyną obaw o przebieg transformacji obecnie** – znaczna grupa mieszkańców definiuje transformację przez pryzmat jej negatywnych skutków takich jak bezrobocie, bieda i pozostawienie zdegradowanych terenów. Jednocześnie często podkreślano, że obecne warunki mocno różnią się od tych z lat 90., dlatego nie należy porównywać tych dwóch sytuacji.

Główne wnioski z badania

- 5.** Przedstawiciele urzędów pracy oraz ośrodków pomocy społecznej raczej pozytywnie oceniają przygotowanie tych instytucji do zmian transformacyjnych i wsparcia osób tracących miejsce pracy w wyniku zamykania zakładów górniczych. Wyrażają przekonanie, że sytuacja nie będzie przypominać tej z lat 90., gdy do urzędu trafiały w tym samym czasie tysiące bezrobotnych i nie spodziewają się masowego wzrostu liczby własnych klientów. Również możliwości pozyskania środków na udzielanie potrzebnego wsparcia oceniane są dość optymistycznie, z istotnym jednak zastrzeżeniem: **instytucje te muszą z wyprzedzeniem uzyskać informacje o tym, kiedy nastąpi likwidacja zakładu pracy i ile osób może wymagać wsparcia.** Brak jasnego harmonogramu i zweryfikowania skali zapotrzebowania na wsparcie (część osób odchodzi na emerytury, część nie planuje podejmowania dalszego zatrudnienia, część ma samodzielnie pozyskane nowe miejsce pracy) znacząco utrudnia przygotowanie się instytucji do wyzwań związanych z zamykaniem kopalń.
- 6.** Istotnym powodem braku zainteresowania i zaangażowania społeczności lokalnych w proces transformacji jest **brak jasnej komunikacji na temat tego, co i w jakich ramach czasowych ma się wydarzyć, a także niedotrzymywanie wcześniej przekazywanych ustaleń i terminów.**
- 7.** Wśród głównych zagrożeń społecznych wynikających z procesu transformacji wymieniano **utrata miejsc pracy (inne miejsca, nawet jeśli są dostępne, to są słabiej opłacane,** nie gwarantują stałych umów i licznych świadczeń/ przywilejów, które oferowała praca w kopalni); popadanie w problemy społeczne i zdrowotne (np. alkoholizm, depresja) oraz wyludnianie się miast (m.in. w poszukiwaniu nowego zatrudnienia), które dotąd miały górniczy charakter.
- 8.** Wśród głównych zagrożeń gospodarczo-infrastrukturalnych, jakie mogą wystąpić na skutek zmian transformacyjnych, wskazywano na **problem dużej ilości terenów i obiektów pogórniczych do zagospodarowania, kłopoty finansowe gmin (obniżenie wpływów podatkowych i ponoszenie kosztów szkód górniczych) oraz wzrost kosztów energii połączony z brakiem stabilności jej dostaw.**

Główne wnioski z badania

9. Szanse, jakie przynosi transformacja to przede wszystkim poprawa jakości powietrza, a co za tym idzie, stanu zdrowia mieszkańców, dostęp do dużych środków finansowych na działania transformacyjne, wykorzystanie infrastruktury pokopalnianej oraz potencjału kadrowego do rozwijania nowych technologii oraz do produkcji zielonej energii.
10. Właściwe przygotowanie się gmin do przeprowadzania transformacji energetycznej wymaga stworzenia **jasnych ram prawnych oraz wyznaczenia kierunków przemian na poziomie krajowym**. Gminy powinny wpisywać swoje działania w krajowe strategie i przepisy, jednak w opinii wielu badanych, nie są one ani dopracowane, ani stabilne.
11. Czynnikiem istotnie **spowalniającym rozwój zielonej energetyki oraz utrudniającym tworzenie atrakcyjnych przestrzeni dla inwestorów jest zły stan infrastruktury energetycznej, ciepłowniczej, kanalizacyjnej** itp. oraz trudna (zbyt sformalizowana i czasochłonna) współpraca z firmami odpowiedzialnymi za tego typu infrastrukturę.
12. W badanych gminach zidentyfikowano **trzy główne kierunki zagospodarowywania terenów pogórnich**: (1) przekształcanie ich w strefy aktywności kulturalnej i rekreacyjnej; (2) tworzenie stref ekonomicznych, terenów inwestycyjnych i inkubatorów przedsiębiorczości, których zadaniem jest pozyskanie nowych przedsiębiorstw, a co za tym idzie – nowych miejsc pracy oraz (3) wykorzystywanie terenów do wytwarzania i magazynowania energii ze źródeł odnawialnych.
13. Gminy odczuwają duże ograniczenia w procesie zagospodarowywania mienia pogórnego we własnych granicach administracyjnych. Wynika to z **nieuregulowanego stanu prawnego** wielu terenów/obiektów oraz z ograniczeń w możliwym sposobie wykorzystania tych terenów, co z jednej strony wynika z degradacji terenu (**szkód górniczych**), a z drugiej strony z **zakazu komercyjnego wykorzystania przejmowanych przez gminę terenów i obiektów**.

Główne wnioski z badania

14. Gminy górnicze województwa śląskiego mają wiele atutów sprzyjających przyciąganiu inwestorów, przede wszystkim silnie zurbanizowany obszar (**duży rynek pracy**) oraz bardzo **dobrze rozbudowaną infrastrukturę komunikacyjną**. Mimo to, za kluczowy czynnik zachęcający inwestorów do wyboru danej lokalizacji uznano korzystne warunki podatkowe (ulgi), a to, zdaniem badanych, wymaga rozwiązań na szczeblu krajowym, a nie lokalnym.
15. Warunkiem skutecznej transformacji jest zdaniem badanych włączenie społeczności lokalnych oraz przedstawicieli lokalnego biznesu w proces planowania, konsultowania i wdrażania zmian. Dotychczasowe **konsultacje społeczne i współpraca z biznesem bywają postrzegane jako pozorne lub zbyt okazjonalne**. Z drugiej strony za deklaracjami tego typu nie zawsze idą działania, biorąc pod uwagę niezbyt duże zainteresowanie przedstawicieli przedsiębiorstw okołogórniczych i organizacji pozarządowych (zlokalizowanych na terenie badanych gmin) możliwością wypowiedzenia się w tym zakresie w ramach niniejszego badania.
16. **2/3 ankietowanych mieszkańców uważa, że ich miasto po zamknięciu kopalni będzie gorszym miejscem do życia niż obecnie, a niespełna 12% uważa, że stanie się miejscem lepszym**. Przedstawiciele władz lokalnych, instytucji samorządowych, biznesu i sektora pozarządowego wyrażają bardziej optymistyczne stanowisko, jednak sytuację własnej gminy uzależniają od tego, czy działania zostaną podjęte wystarczająco szybko, czy będą dobrze zaplanowane i skoordynowane oraz czy uda się pozyskać wystarczające wsparcie, szczególnie w zakresie finansowania.
17. Zewnętrzne wsparcie finansowe dla samorządów lokalnych jest warunkiem kluczowym dla skutecznego przeprowadzenia zmian transformacyjnych, jednak uproszczeniu i uelastycznieniu powinny ulec zasady dotyczące tego, na co można przeznaczać środki, w jaki sposób o nie wnioskować oraz jak rozliczyć się z ich wykorzystania. Celem jest, **by gminy mogły finansować działania, które są im najbardziej potrzebne, a nie te, na które akurat mogą uzyskać środki**.

Rekomendacje proponowane do wdrożenia przez gminy

1. Rekomenduje się **wdrożenie/ zintensyfikowanie działań edukacyjnych i uświadamiających**, kierowanych do społeczności lokalnych, tak by zwiększyć poziom wiedzy mieszkańców o procesie transformacji, wyjaśnić jego przyczyny, wskazać sposoby eliminowania zagrożeń oraz przede wszystkim pokazywać szanse, jakie proces ten może przynieść mieszkańcom. Ważne są kampanie społeczne wskazujące realne przykłady pozytywnych zmian transformacyjnych oraz obalające mity (stereotypy) nagromadzone wokół tego tematu oraz działania oddolne realizowane np. za pośrednictwem organizacji pozarządowych.
2. Rekomenduje się **zaangażowanie władz gminnych w stałe monitorowanie ustaleń dotyczących terminu i przebiegu zamykania kopalń** na obszarze danej gminy, celem ich komunikowania mieszkańcom, przedstawicielom lokalnego biznesu oraz instytucjom, takim jak urzędy pracy czy ośrodki pomocy społecznej, co umożliwi lepsze przygotowanie się wszystkich stron na nadchodzące zmiany.
3. Rekomenduje się **inicjowanie działań i współpracę z sektorem biznesu i B+R na rzecz pozyskania i zastosowania przez JST nowoczesnych rozwiązań technologicznych w celu wykorzystania terenów pogórnich oraz infrastruktury pokopalnianej do odzyskiwania, produkowania oraz magazynowania energii elektrycznej lub ciepłej.**

Rekomendacje proponowane do wdrożenia przez gminy

4. Rekomenduje się **oddziaływanie na poziomie wojewódzkim na duże podmioty odpowiedzialne za infrastrukturę energetyczną, wodno-kanalizacyjną, gazową, telekomunikacyjną, czy ciepłowniczą**, by usprawnić współpracę z nimi – zarówno na poziomie lokalnym, jak i regionalnym. Długi czas oczekiwania na dokumentację, czy przyłączenie do sieci nie może być powodem rezygnacji z pozyskiwania przez gminy środków na działania transformacyjne.
5. Rekomenduje się **dalszy rozwój stref ekonomicznych**, zapewniających przedsiębiorcom korzystne warunki do lokowania swoich biznesów, ale również utrzymanie programów wsparcia doradczego i finansowego dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą.
6. Jako alternatywa dla wygaszanego przemysłu ciężkiego w regionie rekomenduje się **rozwijanie tzw. local content, czyli branż opartych o zastany potencjał JST**.
7. Rekomenduje się **utworzenie w gminach objętych badaniem stanowisk, których pracownicy będą odpowiedzialni wyłącznie za proces transformacji energetycznej na obszarze miejscowości**. Oddelegowane działania powinny być związane z pozyskiwaniem informacji o możliwościach finansowania przedsięwzięć w skali gminy, kontaktem ze społeczeństwem i udzielaniem wyczerpujących informacji na temat aktualnie realizowanych przedsięwzięć oraz planów na przyszłość, promowaniu działań związanych z transformacją energetyczną.

Rekomendacje dla Samorządu Województwa Śląskiego:

1. Rekomenduje się **wdrożenie/ zintensyfikowanie działań edukacyjnych i uświadamiających, kierowanych do mieszkańców województwa śląskiego, tak by zwiększyć poziom ich wiedzy o procesie transformacji**, wyjaśnić jego przyczyny, wskazać sposoby eliminowania zagrożeń oraz przede wszystkim pokazywać szanse, jakie proces ten może przynieść mieszkańcom. Ważne są kampanie społeczne wskazujące realne przykłady pozytywnych zmian transformacyjnych oraz obalające mity (stereotypy) nagromadzone wokół tego tematu oraz działania oddolne realizowane np. za pośrednictwem organizacji pozarządowych.
2. Rekomenduje się **podejmowanie działań na rzecz kontynuowania wsparcia z FST w kolejnej perspektywie finansowej** tak, aby można było nadal realizować projekty transformacyjne (projekty infrastrukturalne, związane np. z rekultywacją i zagospodarowaniem terenów pogórnich wymagają dłuższej realizacji).
3. Rekomenduje się w przyszłej perspektywie finansowej funduszy unijnych **uproszczenie i uelastycznienie zasad dotyczących tego, na co można przeznaczać środki, w jaki sposób o nie wnioskować oraz jak rozliczyć się z ich wykorzystania**. Celem jest, aby gminy mogły finansować działania, które są im najbardziej potrzebne, a nie te, na które akurat mogą uzyskać środki.
4. Rekomenduje się **dalsze wspieranie finansowe z FST przedsiębiorstw okołogórnich dywersyfikujących swoją działalność w kierunku zielonej gospodarki** w taki sposób, aby efektywnie i racjonalnie wykorzystać zastaną infrastrukturę i kadrę wykwalifikowanych pracowników (re-skilling).

Rekomendacje dla Samorządu Województwa Śląskiego:

5. Rekomenduje się, w miarę możliwości, **przekształcenia przedsiębiorstw górniczych i dywersyfikację ich działalności w kierunku zielonej gospodarki**, w taki sposób, aby efektywnie i racjonalnie wykorzystać zastaną infrastrukturę i kadrę wykwalifikowanych pracowników (re-skilling).
6. Rekomenduje się **zlecenie analiz i przeprowadzenie debat naukowych w regionie z udziałem ekspertów** (w tym energetyków) dotyczących najbardziej korzystnych i stabilnych alternatyw dla paliw kopalnych (zastępujących węgiel kamienny) w miksie energetycznym z uwzględnieniem wykorzystania zastanej sieci oraz infrastruktury energetycznej i ciepłowniczej w województwie śląskim.
7. Rekomenduje się **artykułowanie potrzeby racjonalnego zaplanowania procesu zamknięcia i zakończenia eksploatacji zakładów górniczych i elektrowni węglowych** w regionie w taki sposób, aby móc je przeznaczyć na inne cele gospodarcze lub w przypadku wystąpienia kryzysu/wydarzeń losowych móc je wykorzystać.
8. Rekomenduje się **artykułowanie potrzeby/ wprowadzenie regulacji prawnych dopuszczających komercyjne wykorzystanie przejmowanych przez gminę terenów i obiektów pogórnich**. Gminy obecnie odczuwają duże ograniczenia w procesie zagospodarowywania mienia pogórniczego we własnych granicach administracyjnych.

Fundusze Europejskie

Dziękujemy za uwagę



Fundusze Europejskie
dla Śląskiego



Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską



Województwo
Śląskie